

УДК 006.013+006.032

СТАНДАРТТАУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӨНІМДЕРДІ КОММЕРЦИЯЛАНДЫРУДАҒЫ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Ажимгереева Алтынай Булатовна

Ms.azhimgereyeva@mail.ru

Л.Н.ГумилеватындағыЕуразияұлттықуниверситеті

«Стандарттау, сертификаттау және метрология» кафедрасының 2 курс магистранты

Ғылыми жетекші - Б.У. Байхожаева

Қазіргі уақытта әлемнің барлық экономикалық дамыған елдерінде ұлттық экономиканың тиімді дамуында инновация негізгі рөл атқарады. Инновациялық процестердің маңыздылығын мойындай отырып, дамыған елдердің үкіметтері оларды қолдау және реттеу үшін барлық қажетті жағдайларды жасады. Тиісті ережелерді қабылданып, инновациялық инфрақұрылым құру және инновациялық қызметтер мемлекеттік ынталандыру түрінде ұсынылған.

Бірақ қазіргі жағдайда тиімді даму және өздерінің бәсекеге қабілеттілігін сақтау үшін кәсіпорындарға тек инновациялық өнімдер әзірлеу жеткіліксіз, оларды сонымен қатар өткізу қажет. [1]

Екінші жағынан, инновациялық кәсіпорынның өз инновациясына лицензия сатуға немесе инновацияны жалға алуға мүмкіндігі бар (франчайзинг). Қажет болса, компания өз қызметкеріне, мысалы серіктестіне, сол арқылы өндірістік құпияны жібере алады. Сондай-ақ, инновациялық кәсіпорын инновацияға барлық құқықтарды толығымен сатуға және

қызметтің осы саласынан кетуге немесе тапсырыс берушімен инновациялық өнімдерді өндіруге келісімшарт (оған бар болса) жасау арқылы, оған құқықтарды сақтап қалу немесе толық беру (иеліктен шығару) арқылы мүмкіндігі бар.[2]

Бүгінгі таңда университеттің инновацияларды коммерцияландырудағы проблемаларының бірі - бұл өнімдерге арналған нормативтік базаның болмауы. Білімге негізделген экономикаға жету жолында Қазақстанда бұрын-соңды болып көрмеген шараларға қарамастан, біз БҰҰ Еуропалық экономикалық комиссиясының сарапшылары анықтаған және 2018 жылы Қазақстанның инновациялық дамуына шолу жасаған инновацияларды басқарудағы кейбір жүйелік кемшіліктерге тоқталғымыз келеді. Атап айтқанда, басқарушылық кедергілерге мыналар кіреді:

- инновацияны басқарудың вертикалдылығын сақтау;
- мемлекеттік ғылыми сегменттердің коммерциялық төмен бағыты;
- ғылыми базаның және адами ресурстардың жеткіліксіз даму деңгейі;
- фрагментация, сонымен қатар ғылыми зерттеулердің қайталануы. [3,4]

Жаңа білім алу процестері құрылымдық және функционалды түрде ажыратылады, олар коммерциализациялау және өндіріске енгізу процестері, яғни инновациялық өмірлік цикл кезеңдері арасында интеграциялық байланыс жоқ:

- бизнес инновацияларға қызығушылық танытпайды;
- ғылымның төмен қарқындылығы бар салалардың (шикізат секторы) салыстырмалы түрде тиімділігі басым;
- инновациялық менеджменттің аймақтық және салалық үйлесімділік процестері.

Бұл мәселені сәтті шешу үшін жоғары оқу орындарының инновациялық өнімдерін коммерциализациялау үшін нормативтік-техникалық базаны жетілдіру бойынша ұсыныс жасағанымыз жөн, сол арқылы нарықта инновациялық өнімдердің шығарылуына ықпал етеміз. Инновацияның өмірлік циклі дегеніміз - бұл белгілі бір уақыт кезеңі, оның барысында инновация белсенді өміршеңдікке ие және өндіруші мен сатушыға табыс немесе басқа нақты пайда әкеледі. (1-сурет)

1-сурет Инновациялардың өмірлік циклі

Инновацияны коммерцияландыру үшін не қажет?

Біріншіден, дизайнның қолданылу аясын анықтап, оны дамыту.

Екіншіден, техникалық нормалар мен ережелерді әзірлеу, оларсыз жаңа технологияларды енгізу үшін қажетті сынақтарды жүргізу мүмкін емес.

Үшіншіден, өнімдерді бағалау керек болғандықтан, зерттеу мен өлшеудің ережелері мен әдістерін, соның ішінде іріктеу ережелерін стандарттау қажет. Басқаша айтқанда, метрология мен стандарттау коммерциализацияның құралы ретінде қарастырылуы керек.

Белгілі болғандай, бүгінгі университеттер тек білім беру және ғылыми мекемелер ғана емес, сонымен қатар жаңа білім мен технологиялардың генераторлары ретінде бағаланады.

Технологияларды коммерциализацияны дамыту университеттерде ғылыми-техникалық кәсіпкерлік, бизнес-инкубация, жаңа компаниялар құру және инновациялық жобаларды іске асыру сияқты жаңа функциялардың пайда болуымен байланысты.

Сонымен қатар, инновациялық әзірлемелерде нормативтік және метрологиялық қамтамасыз етуге аз көңіл бөлінеді.

Ең қарапайым мысал – дипломдық және диссертациялық жұмыстар. Өкінішке орай, бүгінгі таңда бұл зерттеулерде нормативтік және метрологиялық қамтамасыз етуге аз көңіл бөлінеді. Көптеген техникалық мамандықтардың білім алушылары арнайы метрологиялық құзыреттіліктерге ие емес, өйткені білім беру бағдарламаларында оқу үрдісінде стандарттау, метрология және сертификаттауға қатысты бір ғана пән оқытылады. Нормаланатын метрологиялық сипаттамаларды тағайындау, олардың негіздемесі, метрологиялық процедураларды жүргізу және олардың нәтижелерін ұсыну, өлшеу құралдарын таңдау мәселелері, әдетте, жеткілікті жарықтандыру алмайды.

Біздің университетте коммерциализациялауға дайын 150-ден астам зерттемелер әзірленді. Негізінен, олар жаңа наноматериалдарға, жаңа биологиялық материалдарға, көлік құралдарын жаңғыртуға, материалдарды кептіруге және өңдеуге арналған жаңа қондырғылар мен аппараттарға және т. б. қатысты.

Инновациялық өнімді коммерциализациялауда стандарттау көмегі:

- инновациялық өнімді қолдануға кедергі келтіретін талаптарды анықтау мақсатында қолданыстағы нормативтік құжаттарды талдау;
- терминология және жіктеу;
- өлшемдерді өлшеу және анықтау;
- өнеркәсіптік тазалықты қамтамасыз ету.

ЕҰУ биология факультетінің ғалымдарымен бірлескен зерттеулерсуды тазарту қондырғысына ұйым стандартының жобасын жасауға мүмкіндік берді. «Суды тазарту қондырғысын. Пайдалануды және техникалық қызмет көрсетуді ұйымдастыру. Нормалар мен талаптар».

Жаңа қондырғыға стандарт жобасын әзірлеу кезінде біз келесі қағидаларды ұстандық [7]:

- материалдар мен қондырғылар адам денсаулығы үшін қауіпсіз және санитарлық-гигиеналық нормаларға сәйкес болуы тиіс; судың органолептикалық қасиеттерін нашарлататын, микрофлораның сұйықтықтың дамуына ықпал ететін, организмге концентрациясы санитарлық нормативтерден асатын заттардың түсуіне әкелетін материалдарды қолдануға жол берілмейді.

- сертификатталған өнімді өндіру мен өткізудің сәйкестігі мен экономикалық артықшылықтарын бағалауды жүргізуге арналған шығындардың үйлесімділігі.

- тұтынушылардың пайдалануы үшін орнату ыңғайлылығы;
- қондырғы сыртқы факторлардың әсеріне төзімді болуы тиіс, мысалы, коррозия, қас;
- қолданылатын технологиялық процестер су дайындаудан кейін тазартылған судың табиғи қасиеттерін сақтауы тиіс.

Стандарт жобасын әзірлеу кезінде біз белгілі бір тұжырымдарға келдік:

1. Инновациялық өнім стандартын әзірлеу кезінде жүйелі тәсіл сақталуы тиіс. Тек ғалымдардың ғана емес, сонымен қатар өндірушілердің де, соңғы тұтынушылардың да пікірін ескеру маңызды. Әзірленген конструкциядан ел экономикасы мен қоршаған ортаға белгілі бір пайда әкелетін біріздендірілген қондырғыны құру қажет. Сондықтан жобалау кезеңінде маркетингтік зерттеулерге көп көңіл бөлінуі тиіс. Әзірленетін стандарттың қажеттілігі маңызды рөл атқарады.

2. Бұл стандарт жобасы инновациялық өнімге әзірленгендіктен, әзірленетін стандарттың техникалық және экономикалық тиімділігін ескеру қажет. Бұл қондырғы суды тазалау бойынша белгілі аналогтар көрсеткіштері бойынша қаншалықты асып түседі? Ең үлкен экономикалық тиімділік жобалау кезеңінде жүргізілетін бірізділікке байланысты.

3. Материалдарға, жиынтықтаушы бұйымдарға, техникалық құралдарға, басқа сөзбен айтқанда, талаптардың өзара байланысы салааралық байланыстыру маңызды. Тиімсіз инженерлік шешім, жобаның экологиялылығының төмендігі заманауи талаптарға жауап беретін бұйымды алуға мүмкіндік бермейді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Катешова М., Квашнин А. Как продвигать проекты коммерциализации технологий [Электронный ресурс] // Серия методических материалов «Практическое руководство для центров коммерциализации технологий». – 2006. – URL: <http://www.sci-innov.ru/comtech/materials/?page=3> (дата обращения: 25.01.2012)

2. Мухопад В.И. Коммерциализация интеллектуальной собственности. – М.: Магистр, 2010.

3. Монастырный Е.А., Грик Я.Н. Ресурсный подход к построению бизнес-процессов и коммерциализации разработок // Инновации. – 2014

4. Хомкин К. Как разработать бизнес-план проекта коммерциализации технологий. Проект EuropeAid «Наука и коммерциализация технологий», 2016

5. Матковская Я.С. Маркетинг коммерциализации рыночных инноваций: теория и методология: диссертация доктора экономических наук: 08.00.05 / Матковская Яна Сергеевна; [Место защиты: Ростов. гос. эконом. ун-т «РИНХ»].- Ростов-на-Дону, 2013

6. <https://www.enu.kz/ru/nauka/ofis-commercializacii/>

7. Бунин Б.П., Плужевский М.Б. Стандартизация и унификация: современный взгляд, проблемы и пути их преодоления. – Москва-Берлин.-Директ-Медиа. – 2019. - 170 с.